

2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. - М. : Книжный дом «Либроком», 2010. – 576 с.

3. Баженова Е. А. Научный текст в аспекте политекстуальности / Е. А. Баженова. – Пермь : Изд-во Пермского ун-та, 2001. – 272 с.

4. Борисова Д. А. Парентеза как экспрессивный способ формирования прецедентных смыслов / Д. А. Борисова // Вестник НГЛУ. – Нижний Новгород : НГЛУ, 2012. – Вып. 20. – С. 11–22.

5. Глушакова С. О. Эволюция функционирования вводных и вставных конструкций в русских научных текстах XVIII–XX вв. : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / С. О. Глушакова. – Свердловск, 1988. – 16 с.

6. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. - 562 с.

7. Новоселецкая Э. П. Эволюция функционирования вставных конструкций в английских научных текстах, XVIII–XX вв. : учеб. пособие по спецкурсу / Э. П. Новоселецкая. – Пермь : ПГУ, 1993. – 112 с.

8. Перфильева Н. П. Семантико-прагматический потенциал вставок / Н. П. Перфильева // Языковая личность: проблема выбора и интерпретации знака в тексте. – Новосибирск : Изд. НГПУ, 1994. – С. 38–46.

Источники иллюстративного материала

9. Логинов С. Пышка, пончик и «аладыя» (пристрастное кулинарно-филологическое исследование) / С. Логинов // Наука и жизнь. – 2007. - № 9. – Режим доступа к журналу : <http://www.rusf.ru/loginov/books/story10.htm>

10. Милославский И. Г. Зачем нужна грамматика? : кн. для внеклас. чтения уч-ся 8–10 кл. / И. Г. Милославский. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

11. Пастухова Л. С. Пора привлечь внимание к знакам препинания, или кое-что о пунктуации / Л. С. Пастухова. – Симферополь : Н. Оріанда, 2014. – 160 с.

12. Энциклопедия для детей / глав. ред. М. Д. Аксёнова. – М. : Аванта+, 1998. – Т. 10. Языкознание. Русский язык. – 704 с.

Ледняк Г.

– старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

Ледняк Ю.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811. 112. 2 '367.

ЗВЕРТАННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено розгляду форм звертання в сучасній німецькій мові. Аналіз здійснено з урахуванням комунікативної ситуації. Представлено форми звертання, що представляють узуальну, оказіональну та перехідну зони. Також розглянуто різні лексичні реалізації звертання в залежності від виконуваних ним функцій.

Ключові слова: *звертання, форми звертання, лексичні реалізації звертання.*

Ледняк А.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков
Донбасского государственного педагогического университета

Ледняк Ю.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка
и литературы Донбасского государственного педагогического
университета

ОБРАЩЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена рассмотрению форм обращения в современном немецком языке. Анализ осуществлён с учётом коммуникативной ситуации. Представлены формы обращения, представляющие узкую, окказиональную и переходную зоны. Также рассмотрены различные лексические реализации обращения в зависимости от выполняемых им функций.

Ключевые слова: обращение, формы обращения, лексические реализации обращения.

Lednyak H.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Donbas State
Teachers' Training University

Lednyak Y.

– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor,
Russian Language and Literature Department, Donbas State Teachers'
Training University

THE ADDRESS IN MODERN GERMAN

The article deals with the problem of the forms of the address in modern German. The communicative situation is considered in the analysis given. The forms of the address that present usual, occasional and transitional zones are studied. Various lexical realizations of the address in connection with the functions fulfilled are also under research.

Key words: the address, forms of the address, lexical realizations of the address.

Постановка проблеми. Зверненість (адресованість, адресатність) у загальному розумінні, як відзначає І. В. Корнійко, «є іманентною характеристикою мовлення, оскільки означає спрямованість, орієнтованість мовлення, будь-якого його вияву в комунікативній ситуації на реального чи уявного реципієнта» [2, с. 3]. Основним способом експлікації зверненості виступає звертання, форма якого (конкретна мовна маніфестація) може виражатися як іменниками-антропонімами, так і іншими частинами мови, «які зазнали семантичної транспозиції: це може бути як слово, так і словосполучення» [2, с. 3].

Л. Беженару підкреслює, що «в мовознавстві під терміном «звертання» мається на увазі одиниця мовленнєвої діяльності, що знаходиться з точки зору вираження семантико-функціональних

категорій дискурсу на перетині двох базових категорій – особистості / інтенціональності (оскільки основними функціями апелятивних форм вважаються функція конативна, тобто функція спрямованості апелятивних форм на адресата, оскільки спрямованість мовлення на адресата є необхідною складовою комунікації, і функція спонукування) та модальності / оцінності (оскільки саме в мовленні здійснюється безпосередній зв'язок світогляду, ставлення до оточуючого світу й емоційного стану суб'єкта, з вибором лексико-синтаксичних форм вираження цього світогляду, ставлення до оточуючого світу й емоційного стану; не останню роль у цьому зв'язку відіграє також соціально-культурний контекст комунікації) [1, с. 49].

Н. І. Формановська зауважує: «В системно-структурному уявленні мови звертання належить до синтаксису, посідаючи в ньому сугубо периферійне місце», проте є однією «з найбільш частотних комунікативних одиниць» [3, с. 84]. Отже, звертання слід розглядати як важливий об'єкт лінгвістичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Явище звертання, різні його аспекти на матеріалі різних мов вивчали такі дослідники, як Ф. Браун, Т. А. Лещинська, В. П. Пронічев, Н. І. Формановська, К. Шуберт та ін. Звертання в німецькій мові розглядали Н. І. Адамушко, Г. Амендт, І. В. Корнійко А. Коц, Х. Л. Кретценбахер та ін. Але ж постійні зміни, що відбуваються в мові, торкаються також звертання, що й робить актуальним наше дослідження.

Метою пропонованої статті є аналіз форм звертання в сучасній німецькій мові. Ця мета конкретизується в таких завданнях: 1) розглянути форми звертання в сучасній німецькій мові з урахуванням комунікативної ситуації; 2) представити різні лексичні реалізації звертання в залежності від виконуваних ним функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сучасних лінгвістів важливою є двоїстість природи феномена звертання – соціальної та мовної. Як доводять дослідники, вибір форми звертання залежить від комунікативної ситуації, яка й «визначає лексичну реалізацію звертання в конкретному акті звертання» [2, с. 6]. І. В. Корнійко відзначає, що за особливостями лексичної реалізації звертання утворюють узуальну, перехідну та оказіональну зони [див. 2, с. 6–8].

До узуальної зони входять форми звертання, виражені апелятивами, які в зазначеній функції кодифіковано у лексикографічних джерелах, або іншими антропонімами-додатками апелятива. Наприклад:

«*Beruhigen Sie sich, **Doktor Lutz***», *antwortete Bärlach*, «*unsere Dorfpolizei ist ihrer Aufgabe sicher ebensosehr gewachsen wie die*

Polizei von Chicago, und wir werden schon noch herausfinden, wer den Schmied getötet hat». «Haben Sie irgendwen im Verdacht, **Kommissär Bärlach?**» [6, с. 16];

«Schmied mußte diese Nacht dienstlich verreisen!», sagte Bärlach, «und er hat mich gebeten, ihm etwas nachzuschicken. Ich bitte Sie, mich in sein Zimmer zu führen, **Frau Schönler**» [6, с. 11].

«**Lieber Doktor**», sagte er, «Sie werden auch nicht behaupten, in einem bestimmten Lande gebe es keinen Krebs» [6, с. 250].

Оказіональні звертання – це звертання, що виражаються або іменниками-оказіоналізмами, або іншими субстантивованими частинами мови, не зафіксованим в лексикографічних джерелах. Наприклад:

*Hallo, **mein Schatz!** Ich liebe dich* [8].

Перехідна зона включає звертання, виражені словами та словосполченнями, що є узуальними лексичними одиницями, але у функції звертання вживаються okazіонально. Наприклад:

«Was sagen Sie dazu, **junger Krieger!**» ruft er und patscht mir auf die Schulter [7, php 20];

Sie, ja, Sie, Orangenmütze, kommen Sie rein (за повідомленням емігрантки з Донецька, саме так до неї звернулися в одному з німецьких офіційних закладів, а на її слова: «Ich bin Frau P.» відповіли: «Nein, Sie sind Frau in Orangenmütze»; грудень 2015 р.)

Ця зона активно поповнюється завдяки процесам вторинної номінації та субстантивізації.

На думку Н. І. Формановської, звертання, зокрема, доцільно розглядати «залежно від місця, позиції, тобто від того, є воно вільним або невільним відносно тексту (... пре-, інтер-, постпозиція)» [3, с. 90]. Дослідниця вказує, що вільне звертання, реалізуючи контактовстановлювальну функцію, актуалізує функцію апелювативно-вокативну. Звертання, що стоїть у пост- та інтерпозиції, актуалізує функцію орієнтації на адресата (конативну). Повторне звертання у великому за обсягом тексті (висловленні) активізує та підтримує інтерес співрозмовника до партнера та самої розмови.

Н. І. Формановська наголошує на необхідності аналізу звертання з точки зору соціолінгвістики, тобто на розгляді парадигматики (правил вибору) та синтагматики (правил сполучуваності) звертань. Вона відзначає:

«Соціолінгвістичні правила парадигматики зводяться до:

- 1) знання соціальних конотацій кожної номінації-звертання,
- 2) знання соціальних дозволів / заборон до вживання.
- 3) урахування: а) соціальних параметрів адресата відносно адресанта, зокрема симетрії / асиметрії рольових позицій, б) ступіня їхнього знайомства й характеру взаємин, в) офіційності /

неофіційності умов спілкування» [3, с. 91]. Синтагматику звертань дослідниця визначає як «правила породження тексту залежно від обраної з парадигматичного ряду форми незалежного звертання, відповідно до правил соціостилістичної сполучуваності» [3, с. 93].

І. В. Корнійко вважає, що доцільно виділяти такі функції звертання, як номінативна, управління комунікативним процесом та емотивна.

Звертання називає адресата мовлення, при цьому номінація, як зазначає дослідниця, «може бути *адекватною* або *неадекватною*», що визначається відповідністю / невідповідністю «вживаної форми звертання характеристиці адресата та комунікативній ситуації» [2, с. 8].

Наведемо приклад неадекватної номінації:

*Männer sind Schweine, traue ihnen nicht, **mein Kind**,*

Sie wollen alle das Eine, weil Männer nun mal so sind [8] (чоловік звертається не до своєї дитини, а до коханої дівчини).

Німецький розмовник, уміщений на сайті <http://startdeutsch.ru/nemetskij>, пропонує цілу низку форм звертання з указівкою особливостей вживання для адекватної номінації. Наведемо кілька прикладів:

- найбільш розповсюджена форма звертання до знайомих.

Herr Müller, ... – Пане Мюллер, ...

Frau Kunze, ... – Пані Кунце, ...

- звертання до присутніх (на зборах, лекції, концерті).

Вживається в офіційному спілкуванні.

Meine Damen und Herren! – Пані та панове!

- розповсюджене звертання до незнайомих людей; звучить ввічливо. Вживається без обмежень.

Mein Herr! – Пане!

Meine Dame! – Пані!

- звертання до чоловічої аудиторії; підкреслено по-діловому.

Meine Herren! – Панове!

- дещо застаріла форма звертання, вживається часто-густо з іронією.

(Meine) Herrschaften! – Пані та панове!

- форма ввічливого звертання. Вживається в офіційному спілкуванні; підкреслює соціальний статус співрозмовника.

Herr (Frau) Direkto r/ Doktor / Professor(in)! – Пане (пані) директор / доктор / професоре (-ко)!

- урочиста форма звертання, звучить ввічливо та доброзичливо. Вживається в офіційному спілкуванні.

Sehr geehrter Herr N! Wir dürfen Sie herzlich begrüßen ... –

Глибокоповажний пане Н.! Дозвольте сердечно вітати Вас...

• звертання до близько знайомої людини. Вживається в неофіційному спілкуванні.

(Mein) lieber Kurt! — (Мій) любий Курте!

• звертання до аудиторії, професійно близької м овцеві. Вживається в офіційному спілкуванні, напр. на виробничій нараді.

Liebe Kolleginnen und Kollegen! – Любі колеги!

• звертання із соціально обмеженою сферою вживання – до медичної сестри, черниці. Вживається в офіційному та неофіційному спілкуванні.

Schwester! – Сестро!

Schwester Regine! – Сестро Регіно!

• дружньо-фамільярне звертання. Вживається в неофіційному спілкуванні, переважно серед молоді. Прийшло в повсякденне мовлення з шахтарського середовища.

Kumpel! – Приятелю / друже! [9]

Якщо говорити про функцію управління комунікативним процесом, то роль форм звертання, на думку, І. В. Корнійко, слід розглядати в аспектах поетапного розгортання комунікативного акту та роботи комунікантів над іміджем у процесі мовленнєвого спілкування. У першому випадку форми звертання виконують такі часткові функції, як встановлення / розмикання комунікативного контакту та продовження комунікації (що відзначає й Н. І. Формановська).

Щодо другого аспекту, І. В. Корнійко справедливо наголошує: «Однією з умов успішного спілкування є визнання мовцем і адресатом соціальних характеристик один одного, які актуалізуються в певній комунікативній ситуації, тобто збереження іміджу адресата й мовця. Імідж комунікантів створюється в певній комунікативній ситуації, існує й підтримується ними в її межах. Форми звертання як один із засобів роботи комунікантів над іміджем маркують зміну іміджу одного з комунікантів, що розглядається у двох аспектах:

– корекція порушеного іміджу,

– зміна іміджу як сигнал переходу до іншої моделі інтерперсональних стосунків» [2, с. 10].

Корекція іміджу відбувається у випадку порушення іміджевого балансу.

Цікавий приклад бесіди з намаганням корекції іміджу знаходимо в романі Ф. Дюрренматта «Суддя та його кат». Національний радник Оскар фон Швенді намагається тиснути на

шефа поліції Люциуса Лютца, який є його товаришем по партії. При цьому фон Швенді за своїм соціальним статусом значно вищий за Лютца, що й демонструє в бесіді. Лютц намагається скорегувати свій імідж, але фон Швенді не дає йому це зробити. Наведемо невеличкі уривки з цієї бесіди для ілюстрації відзначеного моменту:

(фон Швенді) «*Es ist ja wirklich allerhand*», *fing er an, kaum daß seine dicke Gestalt in der Türöffnung erschienen war, «wie es da deine Leute von der Berner Polizei treiben, verehrter Lutz»* [6, с. 56];

(фон Швенді – Лютц) «**Lieber Lutz**», *antwortete der Oberst, «machen wir uns keine Flausen vor. Das wißt ihr von der Polizei alles genau; ich kenne doch die Brüder».* «*Wie meinen Sie das, Herr Nationalrat?*» *fragte Lutz verwirrt, unwillkürlich wieder in das Sie zurückfallend; denn beim Du war es ihm nie recht wohl gewesen* [6, с. 57];

(фон Швенді) «**Dökterli**», *sagte er, «ich möchte nun wirklicheinmal ganz genau wissen, warum ihr meinem braven Gastmann den Schmied auf den Hals gehetzt habt»* [6, с. 57];

(Лютц) «*Davon ist uns nichts bekannt, lieber Oskar*», *sagte Lutz, erleichtert, daß er in diesem Augenblick den lang gesuchten Vornamen des Nationalrates gefunden hatte* [6, с. 58];

(фон Швенді) «*Du hast eben auch nie etwas von Politik verstanden, lieber Lucius*», *entgegnete von Schwendi* [6, с. 63];

(фон Швенді) «*Du wirst Gastmann in Ruhe lassen, Lützchen, ich nehme dich beim Wort*» [6, с. 69];

(фон Швенді) «*Millionen stehen auf dem Spiel, Dokterchen, Millionen!*» [6, с. 70].

Зміна іміджу, пов'язана з переходом до іншої моделі інтерперсональних стосунків, є можливою, «якщо вона пропонується комунікантом з «вищим» соціальним статусом або соціальною роллю» [2, с. 10]. Таку пропозицію може також висунути комунікант, що є старшим за віком (наприклад, пропозицію звертатися до нього на ім'я).

Виконання формами звертання емотивної функції полягає в тому, що завдяки цим формам мовець може «висловити своє емоційно-оцінне ставлення до адресата мовлення» [2, с. 11].

Серед мовних засобів, які зумовлюють емоційну конотацію форм звертання, виділяються лексичні (форми, виражені субстантивованими частинами мови; форми, виражені композитами, що включають елемент з емоційно-оцінним забарвленням; форми, виражені антропонімами з емоційно-оцінними конотаціями; емоційно забарвлені прикметники та дієприкметники, що є дескрипторами власне форм звертання) та морфологічні (суфікси суб'єктивної оцінки) [див. 2, с. 12–13].

Часто зазначені засоби виступають у комплексі. Наприклад:

«*Da bist du ja, mein Äffchen, mein Tierchen, mein kleines Höllenmonstrum*», herzte der Jude den Zwerg mit singender Stimme, «*Mein armer Minotaurus, mein geschändetes Heinzelmännchen, der du so oft in den blutroten Nächten von Stutthof weinend und winselnd in meinen Armen eingeschlafen bist, du einziger Gefährte meiner armen Judenseele!*» [6, с. 328];

«*Leb wohl, mein Ritter ohne Furcht und Tadel, mein Bärlach*», sagte er, «*Gulliver zieht weiter zu den Riesen und zu den Zwergen, in andere Länder, in andere Welten, immerfort, immerzu. ...*» [6, с. 332].

Не можна не погодитися з І. В. Корнійко, яка підкреслює: «Динамізм і постійна змінюваність є іманентною характеристикою звертання, а зміна парадигми його форм стає свого роду життєво необхідною умовою збереження здатності звертання виступати засобом реалізації зверненості мовлення» [2, с. 12].

Зазначені зміни викликані, з одного боку, змінами в соціальній структурі суспільства, з іншого – намаганням змінити соціальну свідомість.

Так, Н. І. Формановська та Х. Р. Соколова в 2-му виданні довідника «Речевой этикет. Русско-немецкие соответствия» (1992) відзначають, що, «на відміну від російського «Товарищ!», звертання *Genosse / Genossin!* вживається в німецькій мові обмежено: при зверненні один до одного членів комуністичних і робітничих партій [4, с. 7], тоді як у 1-му виданні цього ж довідника (1989), яке вийшло друком до возз'єднання Німеччини (1990) читаємо: «На відміну від російського «Товарищ!», звертання *Genosse / Genossin!* вживається в німецькій мові обмежено: при зверненні один до одного членів Соціалістичної єдиної партії Німеччини, а також службовців Народної національної армії та Народної поліції НДР» [5, с. 7]. Отже, перед нами випадок обмеження вживання певної форми звертання внаслідок суспільних змін.

І. В. Корнійко відзначає також спрощення парадигми форм звертання через зміну поняття «ввічливість» і його виразників. «Ця тенденція, – зауважує дослідниця, – стосується як лексичної реалізації звертання (відмова від вживання титулів), так і лексичного оточення форм звертання: кількісне зменшення й якісне спрощення дескрипторів форм звертання» [2, с. 12]. Відбуваються й зміни у використанні апелятивних займенників *du / ihr* та *Sie*.

Наслідком взаємодії мови та суспільства, як відзначає І. В. Корнійко, «стала фемінізація мови, зокрема, уникнення вживання засобів реалізації зверненості мовлення, які дискримінують жінку, тобто, позначення жінки антропонімом чоловічого роду» [2, с. 13]. (До речі, аналогічний процес

спостерігаємо й у сучасній українській мові.)

Висновки. Отже, звертання є цікавим мовним явищем, тісно пов'язаним із позалінгвістичною дійсністю. Цей зв'язок у сучасній німецькій мові, зокрема, обумовив спрощення парадигми форм звертання й обмеження вживання певних форм.

Перспективи подальших розвідок. Оскільки звертання є феноменом динамічним, на нашу думку, перспективним є подальше дослідження цієї динаміки, а також вивчення специфіки вживання звертання в різних типах дискурсу.

Література

1. Беженару Л. Обращения во французском языке / Л. Беженару // *Științe, limbaj, comunicare*. – 2014. – С. 49 – 55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2014/941-1404301184.pdf>.

2. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. В. Корнійко; Київський державний лінгвістичний університет. – К., 2000. – 16 с.

3. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Рус. яз., 2002. – 216 с.

4. Формановская Н. И. Речевой этикет. Русско-немецкие соответствия : справочник / Н. И. Формановская, Х. Р. Соколова. – М. : Высш. шк., 1989. – 96 с.

5. Формановская Н. И. Речевой этикет. Русско-немецкие соответствия : справочник / Н. И. Формановская, Х. Р. Соколова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1992. – 95 с.

6. Dürrenmatt F. Der Richter und sein Henker. Der Verdacht / F. Dürrenmatt. – Wien : Wiener Verlag, 1953. – 333 S.

7. Remarque E. M. Der Weg zurück / E. M. Remarque [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mreadz.com/new/index.php?id=8971>.

8. http://bananan.org/d/die_arzte/manner_sind_schweine.

9. <http://startdeutsch.ru/poleznoe/razgovornik/249-obrashchenie-v-nemetskom-yazyke>.

Ледняк Ю.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

Ледняк Г.

– старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.111.2Каш.08

СВОЄРІДНІСТЬ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПОВІДАННЯ

М. Л. КАШНІЦЬ «ОДНОГО РАЗУ ОПІВДНІ, В СЕРЕДИНІ ЧЕРВНЯ»

Статтю присвячено аналізу засобів вираження часових відношень в оповіданні «Одного разу опівдні, в середині червня» відомої німецької письменниці М. Л. Кашніц. Розглянуто всі граматичні, лексичні та лексико-граматичні засоби вираження темпоральності, представлені в даному творі.